

ЩОДО ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Окреслено основні рівні протидії правопорушенням, такі як: загально-соціальний, спеціально-кримінологічний та кримінально-юстиційний. Розкрито поняття превенції кримінального правопорушення, превентивної діяльності поліції в ході профілактичних заходів. Приділену значну увагу основним ознакам превентивних поліцейських заходів. Проаналізовано функції профілактичної діяльності Національної поліції та окреслено окремі напрямки вдосконалення її превентивної діяльності.

Ключові слова: *превенція, превентивна діяльність, Національна поліція, профілактичні заходи, превентивні поліцейські заходи.*

The main levels of counteraction to the offense are outlined, such as: general social, special criminological and criminal justice. The concept of criminal offense prevention, preventive activity of police during preventive measures is revealed. Considerable attention was paid to the main features of preventive policing. The functions of preventive activity of the National Police are analyzed and some directions of improvement of its preventive activity are outlined.

Keywords: *prevention, preventive activity, National police, preventive measures, preventive police measures.*

Определены основные уровни противодействия правонарушениям, такие как: общесоциальный, специально-криминалистический и уголовно-юстиционный. Раскрыто понятие превенции уголовного преступления, превентивной деятельности полиции в ходе профилактических мероприятий. Уделено значительное внимание основным признакам превентивных полицейских мер. Проанализированы функции профилактической деятельности Национальной полиции и намечены отдельные направления совершенствования ее превентивной деятельности.

Ключевые слова: *превенция, превентивная деятельность, Национальная полиция, профилактические мероприятия, превентивные полицейские меры.*

Вступ. В умовах сучасності постає питання необхідності дослідження широкого кола питань, які стосуються поліцейської діяльності, зокрема задля удосконалення правоохоронної системи. На сьогоднішній день Національна поліція України являє собою нову реформовану систему підрозділів. Коло функцій та повноважень, які покладаються на поліцію досить широке. Значною функцією виступає забезпечення безпеки населення та підтримання громадського порядку. Крім того, в межах своєї компетенції правоохоронні органи в цілому та Національна поліція зокрема, здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням, зосереджуючи свої зусилля на виявленні, нейтралізації, усунення причин та умов злочинних посягань, виявленні осіб, що замислюють, готують або вчиняють протиправні діяння.

Виклад основного матеріалу. Європейський кодекс поліцейської етики, прийнятий Радою Європи в 2001 р., відносить запобігання та подолання злочинності до переліку головних цілей поліції в демократичному суспільстві [2]. Крім того, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-УШ до основних завдань поліції належить надання поліцейських послуг сфері протидії злочинності, яку можна визначити як систему різноманітних видів діяльності й комплексних заходів, спрямованих на попередження, усунення, нейтралізацію та обмеження (ослаблення) факторів, що детермінують злочинність [1].

Стратегічним напрямом еволюції органів правопорядку є перехід від реактивного способу впливу на злочинність і ствердження концепції проактивної діяльності. З метою більш ефективної підготовки поліцейських, дана проблематика повинна постійно досліджуватися та аналізуватися.

Даний напрямок привертає увагу вітчизняних та зарубіжних науковців, адміністративістів, кримінологів та фахівців правоохоронної діяльності. Вагоме значення для розвитку цієї проблематики відіграють останні дослідження, які були проведені такими провідними науковцями, як В.Б. Авер'янов, О.П. Альохін, О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Джафарова, О.М. Джужа, Д.С. Денисюк, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, С.В. Ківалов, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, О.М. Музичук, Ю.А. Тихомиров, М.М. Тищенко, С.О. Шатрава, В.О. Туляков, В.І. Шакун та ін. Загальним питанням превентивної діяльності поліції у своїх наукових дослідженнях приділяли увагу такі вчені, як: А.А. Благодир, В.В. Гевко, В.Г. Гриценко, О.М. Калюк, О.Д. Коломоець, І.В. Міщук, В.М. Орлик, В.В. Шендрик та інші.

Кримінолог Г.Г. Шіханцов підкреслює, що ще Платоном була висловлена думка, що в суспільстві повинно діяти бездоганне законодавство, яке відвертало б людей від вчинення злочинів, а Ф. Вольтер, в свою чергу, вважав, що попередження злочинів є істинною юриспруденцією в цивілізованому суспільстві [7, с. 89]. Отже, запобігання злочинності повинно мати пріоритет перед каральною політикою держави.

Протидія кримінальним правопорушенням відбувається на різних рівнях життєдіяльності суспільства: загально-соціальному, спеціально-кримінологічному та кримінально-юстиційному. *Загально-соціальна протидія злочинності* – це ефективне правомірне функціонування всіх інституцій суспільства та держави, що спеціально не спрямовується на протидію злочинності, але опосередковано впливає на фактори її існування та відтворення, в результаті чого мінімізується кількість кримінальних

правопорушень. *Спеціально-кримінологічна протидія* кримінальним правопорушенням – це система кримінологічних та організаційно-правових заходів, безпосередньо спрямованих на протидію злочинності, що переважно здійснюються спеціально уповноваженими органами, які сьогодні, фактично будучи державоохоронними, називаються правоохоронними, а мали б називатись органами забезпечення правопорядку, що вбачається із останніх змін до Конституції України щодо правосуддя. *Кримінально-юстиційна* – полягає в протидії кримінальним правопорушенням зусиллями виключно органів кримінальної юстиції в межах процесуального провадження за фактом вчинення конкретного правопорушення.

На думку багатьох, основна функція поліції – вміння швидко зреагувати на вчинений злочин або правопорушення та своєчасно запобігти вчиненню нових, тобто цей комплекс дії безпосередньо і являє собою превентивну діяльність поліції під час виконання своїх повноважень.

Значення слова «превенція» (від лат. prevention) означає «попереджаю» – попередження, запобігання кримінальним правопорушенням. У праві превентивними заходами називають профілактичні та інші заходи, спрямовані на запобігання кримінальним правопорушенням та іншим правопорушенням. У правовій науці виділяють такі види превенції, як загальна превенція – попередження скоєння правопорушень іншими особами, тобто попередження вчинення кримінальних правопорушень іншими особами, тобто попередження вчинення кримінальних правопорушень громадянами, схильними до протиправних учинків; превенція приватна – профілактика (попередження) учинення нових кримінальних правопорушень особами, які вже скоїли будь-яке правопорушення.

Кінцевою метою превенції кримінальних правопорушень є усунення злочинного задуму або наміру, позбавлення особи рішучості вчинити правопорушення, тобто недопущення переходу задуму в дієві акти поведінки.

Превентивна діяльність поліції реалізується у ході проведення профілактичних заходів щодо запобігання вчиненню нових правопорушень, у процесі профілактичної діяльності відносно дотримання норм законодавства України у різних сферах суспільного життя. А саме, полягає в цілеспрямованій діяльності підрозділів і служб поліції з метою виявлення, усунення та зниження негативного впливу чинників, що зумовлюють вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, формування позитивного середовища соціалізації й корегування поведінки осіб, схильних до вчинення правопорушень.

До завдань поліцейських щодо профілактики (превенції) кримінальних правопорушень можна віднести такі: розроблення заходів профілактики (превенції) кримінальних правопорушень; організацію об'єктивного статистичного обліку, що відображає реальний стан правопорядку на території України, а також систематичний аналіз статистичних даних про стан злочинності; прогнозування криміногенної ситуації на території країни і в окремих її регіонах; виявлення осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень, та проведення з ними профілактичної роботи; патріотичне, моральне, духовне виховання й пропаганду здорового способу життя як засіб відвернення громадян від наркоманії та алкоголізму [4, с. 36].

Українські вчені (О. М. Бандурка, О. І. Безпалов, О. В. Джафарова, С. М. Князев), які досліджували дане питання зазначають, що «превентивні поліцейські заходи» – це певна дія або комплекс дій, які певним чином обмежуються права та свободи людини, хоча їх застосування не завжди пов'язане із протиправною поведінкою особи, вони застосовуються відповідно до закону та задля реалізації функцій та повноважень, покладених на поліцію відповідно із дотриманням «букви» закону [3, с. 37].

Досліджуючи превентивні поліцейські заходи, слід виділити їх основні ознаки, а саме:

- 1) превентивні поліцейські заходи застосовуються виключно задля реалізації повноважень поліцейських;
- 2) застосовуються виключно на підставі закону, поліцейському заборонено застосовувати заходи, не передбачені законом;
- 3) застосований превентивний захід повинен бути ефективним та доцільним;
- 4) перед застосуванням такого заходу особі, до якої він буде застосований, повинно бути пояснено причини такого застосування;
- 5) захід припиняється, коли досягнуто мети його застосування.

Застосування поліцейськими зазначених заходів не являє собою конкретний комплекс дій, направлених на попередження вчиненню нових злочинів, воно проводиться паралельно із певними роз'яснювальними та виховними заходами, які провадяться на принципах законності, відкритості, ефективності та необхідності. Такі заходи передбачають, відповідно до законодавства, певне обмеження прав і свобод особи, в чому і виявляється примусовий характер, хоча конкретного правопорушення не було скоєно. Виходячи з цього можна стверджувати, що ці заходи мають чітку мету – профілактику та недопущення вчинення правопорушень, вони спрямовані на захист громадського правопорядку та застосовуються в інтересах суспільства.

Суть профілактичної дії превентивних заходів полягає в наступному: по-перше – у недопущенні вчиненню протиправних дій з боку осіб, які схильні до таких дій, а по-друге – в усуненні конкретних умов, які впливають на неправомірну поведінку особи та виявлення причин появи таких умов, по-третє – створення сприятливих умов життєдіяльності осіб, які унеможливають протиправну поведінку [3, с. 38].

Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII (редакція від 13.02.2020 року) передбачає, що поліцейський під час реалізації своїх професійних обов'язків може застосовувати наступні превентивні заходи: 1) здійснювати перевірку документів особи; 2) проводити опитування особи з різних питань; 3) робити поверхневу перевірку та огляд; 4) зупиняти транспортний засіб; 5) вимагати залишити місце і обмежити доступ до визначеної території; 6) обмежити пересування особи або транспортного засобу; 7) проникати до житла чи іншого володіння особи; 8) застосовувати інші превентивні заходи відповідно до закону [1].

Під час проведення даних заходів поліцейський зобов'язаний повідомити особу за яких причин до неї застосовується той чи інший захід та на підставі якого нормативно-правового акту здійснюється певний захід.

Превентивні поліцейські заходи мають певні відмінності від інших заходів, які застосовуються поліцією. По-перше, вони не пов'язані із вчиненням правопорушення, вони їх відвертають, таким чином передують застосуванню інших заходів примусу, які спрямовуються проти винних у вчиненні певних порушень. По-друге, застосування превентивних заходів до особи не несе за собою настання відповідальності. По-третє, превентивні заходи застосовуються безпосередньо задля профілактики вчинення нових правопорушень.

Особливістю превентивної діяльності поліцейського є те, що під час застосування певного заходу, йому необхідно вступати у взаємодію із особою, до якої застосовується превентивний захід. Відповідно цьому, поліцейський повинен мати високі професійні якості, перш за все це високий рівень психологічної стійкості, задля того, щоб застосування цих заходів мав більш ефективний та позитивний результат.

Деякі дослідники, зокрема І.В. Жданова та Т.П. Мозгова висловлюють свою думку, що превентивна функція передбачає собою реалізацію заходів профілактики у прямій взаємодії між поліцейським та особою, до якої застосовують такий захід з метою уникнення конфліктних ситуацій [5, с. 17].

В.І. Фелик виокремлює функції профілактичної діяльності Національної поліції на відміну від ряду вчених, які висловлюються, що наукова та

спеціальна література не містить обґрунтування понять «превентивна функція» та «профілактика правопорушень». Він виділяє:

1. планування профілактики правопорушень. Тобто, створення та розробка певних стратегічних програм поліції, відповідно до яких щорічно буде проводитися превентивна робота Національної поліції.

2. детальний аналіз прогалин у превентивній діяльності Національної поліції та розробка певних заходів щодо їх усунення.

3. пошук та виявлення осіб, які схильні до неправомірної поведінки шляхом співпраці з освітніми закладами (школи, коледжі, університети), органами опіки та піклування, соціальними робітниками тощо.

4. проведення бесід та роз'яснювальних робіт з особами, схильними до вчинення правопорушень, нагляд за такими особами та застосування до них інших профілактичних методів.

5. щорічний збір та аналіз статистичних даних щодо проведеної профілактичної та превентивної діяльності та узагальнення таких даних [6, с. 158].

Окрім професійної підготовки поліцейських, ще однією специфічною ознакою застосування превентивних заходів виступає те, що у більшості випадків вони застосовуються до особи, яка не вчинила правопорушення, хоча таке застосування тягне за собою певні обмеження прав особи. Але таке обмеження здійснюється на законних підставах та безпосередньо і виступає превентивною діяльністю поліції.

Система превенцій для забезпечення активного впливу повинна бути відповідним чином забезпечена, тобто відповідати певним умовам. Такі умови повинні передбачати належне правове регулювання, матеріально-технічне та кадрове забезпечення, інформаційне та наукове забезпечення, забезпечення взаємодії всіх суб'єктів попереджувальної діяльності тощо. Суттєве значення для превентивної діяльності поліції має кримінологічне прогнозування, кримінологічне планування, координація, взаємодія і контроль, а також нейтралізація криміногенних передумов та нейтралізація причин можливого правопорушення.

Висновки. Підсумовуючи усе вищезазначене, можна виокремити чотири напрямки вдосконалення превентивної діяльності Національної поліції, це: 1) законодавчий напрямок – удосконалення нормативної бази в частині визначення термінів «превентивна діяльність» та «превентивні заходи», розширення переліку таких заходів; 2) професійний напрямок – покращення обізнаності поліцейських щодо виконання своїх повноважень, формування в них певних необхідних знань, навичок та вмінь задля ефективнішого виконання

своїх обов'язків; 3) організаційний напрямок – створення певних превентивних відділів поліції задля координації та узагальнення діяльності Національної поліції у цій сфері; 4) прогресивний напрямок – впровадження у превентивну діяльність нових методів та заходів такої діяльності, пошук нових моделей превентивної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII із змінами і доп. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379. [Текст] URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Європейський кодекс поліцейської етики . Рекомендация Rec (2001)10 Комитета министров государствам – членам по Европейскому кодексу полицейской этики. [Текст] URL: - <https://polis.osce.org/file/8641/download?token=5AIYESI->
3. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Бандурки ; О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, С. М. Князєв та ін. ; передм. О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2017. 242 с.
4. Волокітенко О.І. Основні принципи діяльності підрозділів превентивної служби Національної поліції України *Стан та перспективи розвитку адміністративного права України* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 12 жовтня 2016 р. Одеса : ОДУВС, 2016. 224 с.
5. Жданова И. В., Мозговая Т. П. Формирование конфликтологической компетентности как направление профилактической работы с несовершеннолетними, находящимися в конфликте с законом : учеб.-метод. пособие. Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2016. 130 с.
6. Фелик В. І. Система функцій профілактичної діяльності Національної поліції України. *Порівняльне аналітичне право*. 2016. № 2. С. 156–158.
7. Шиханцов Г. Г. Криминология : ученик. Минск, Изд-тво Гревцова, 2009. 296 с.